
Starosna dob: Novi osnov diskriminacije u Bosni i Hercegovini

Kosana Beker

Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine¹ izmijenjen je i dopunjen 2016. godine², a starosna dob je dodato kao lično svojstvo na osnovu kojeg je diskriminacija zabranjena³. Zakon sadrži izuzetke od principa jednakog postupanja, odnosno, propisano je da se zakonske mjere i radnje neće smatrati diskriminatornim kada se svode na nepovoljno razlikovanje ili različito postupanje ako su zasnovane na objektivnoj i razumnoj opravdanosti, kao i ukoliko se time ostvaruje legitiman cilj i ako postoji razuman odnos proporcionalnosti između sredstava koja se koriste i cilja koji se nastoji realizovati. Između ostalog, propisano je da se određivanje maksimalnog starosnog doba najprimjerenijeg za prekid radnog odnosa i određivanje starosnog doba kao uslova za penzionisanje neće smatrati diskriminatornim⁴. Ipak, ova problematika je znatno kompleksnija i u nastavku teksta se rasvjetljavaju neki od njenih ključnih aspekata.

1. Uvod

Starenje je postalo aktuelna tema u svim zemljama svijeta, jer se zbog poboljšanja uslova života povećava broj starijih osoba u svijetu. Procjena je da je u 2017. godini bilo oko 962.000.000 osoba preko 60 godina u svijetu, što predstavlja oko 13% ukupne svjetske populacije, a u Evropi je najveći broj starijih osoba (25%)⁵. Populacija osoba preko 60 godina povećava se za oko 3% godišnje i procjena je da će do 2050. godine svi regioni u svijetu, osim Afrike, imati preko jedne četvrtine stanovništva starijeg od 60 godina, dok će se broj osoba starijih od 80 godina utrostručiti⁶. Cijela Evropska unija se suočava sa velikim porastom broja starijih osoba, a procjene su da će zbog produžavanja životnog vijeka i veoma male

¹ Službeni glasnik BiH 59/09 i 66/16.

² "Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije", Službeni glasnik BiH 66/16.

³ ZZD, član 2, stav 1.

⁴ Ibid., član 5, stav 1, tačka d).

⁵ United Nations, "Global Issues – Ageing", <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/ageing/> (stranica posjećena 7.2.2018).

⁶ Ibid.

stope nataliteta broj starijih od 65 godina dostići 30% do 2060. godine, dok će se populacija starijih od 80 godina skoro izjednačiti s populacijom osoba mlađih od 15 godina⁷.

Starenje nije samo biološki proces, već je i socijalni konstrukt, koji zavisi od društvenog i historijskog konteksta i koji utiče na to kako građani percipiraju starije, ali i kako percipiraju sopstveno starenje. Starije osobe se često posmatraju kao društveni problem, kao neproduktivni i kao nesposobni da dalje doprinose društvu, odnosno, kao “teret društva”⁸. Takva shvatanja utiču i na odluke o prioritetima i resursima na nacionalnom nivou, te su usluge namijenjene starijima, kada postoje, obično nižeg kvaliteta i nedovoljno su finansirane⁹.

Fenomen starenja je važan i iz perspektive ljudskih prava i zabrane diskriminacije. Stariji su dio populacije koja je u riziku od zanemarivanja, izolacije, iskorišćavanja i nasilja. Izloženi su diskriminaciji u mnogim oblastima, posebno u pružanju usluga, na osnovu svog starosnog doba ili u kombinaciji sa drugim ličnim svojstvima, kao što su pol, invaliditet ili zdravstveno stanje¹⁰. Diskriminacija na osnovu starosnog doba prisutna je i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju, a neki stariji su svjesni da su izloženi diskriminaciji, dok drugi često misle da je tretman kojem su izloženi uobičajeni dio starenja¹¹. Iako je u određenim situacijama različito postupanje na osnovu starosnog doba dozvoljeno, ukoliko je razumno i proporcionalno, postoje mnoge situacije u kojima je starosno doba osnov za uskraćivanje usluga ili otežavajući faktor za ostvarivanje mnogih prava¹². Pored toga, treba imati u vidu da su starije žene podložnije diskriminaciji, uključujući i slabiji pristup tržištu rada, zdravstvenim uslugama, finansijskim resursima i slično¹³.

Slična situacija je i u Bosni i Hercegovini. Broj starijih osoba konstantno raste, dok se broj mladih i djece smanjuje, a stopa nataliteta je sve niža¹⁴. Prema procjenama UN-a, do sredine ovog vijeka broj starijih osoba će se udvostručiti u BiH¹⁵. Zbog toga je izrađen

⁷ Ron Davies, *Older People in Europe: EU Policies and Programmes: Briefing* (European Parliamentary Research Service, 6. 5. 2014), str. 2. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/140811/LDM_BRI\(2014\)140811_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2014/140811/LDM_BRI(2014)140811_REV1_EN.pdf) (stranica posjećena 22. 1. 2018).

⁸ Marthe Fredvang i Simon Biggs, *The Rights of Older Persons – Protection and Gaps under Human Rights Law*, Social Policy Working Paper no. 16 (Melbourne: The Centre for Public Policy, 2012), str. 6.

⁹ Ibid.

¹⁰ United Nation Population Fund (UNFPA) i HelpAge International, *Ageing in Twenty-First Century: A Celebration and a Challenge* (New York: UNFPA; London: HelpAge International, 2012), str. 32.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid., str. 8.

¹⁴ U BiH je trenutni broj stanovnika na istom nivou kao i prije 50 godina, s tim što je u tom periodu na svaku stariju osobu bilo oko šest mladih osoba, dok je sada taj odnos 1:1.

¹⁵ Vijesti i FENA, “Do sredine ovog vijeka broj starijih osoba u BiH bit će udvostručen”, *Vijesti*, 10. 10. 2017. <http://vijesti.ba/clanak/377949/do-sredine-ovog-vijeka-broj-starijih-osoba-u-bih-bit-ce-udvostrucen> (stranica posjećena 29. 1. 2018).

Prijedlog strategije za unapređenje položaja starijih osoba u Federaciji BiH za period 2018–2027¹⁶, koji je iznijet na javnu raspravu u drugoj polovini 2017. godine. Osnovni ciljevi ovog strateškog dokumenta su unapređenje zdravlja starijih osoba, pristup javnim ustanovama i prevozu, unapređenje pružanja socijalnih usluga, povećanje svijesti starijih osoba o njihovim pravima, ali i drugih pripadnika društva o potrebama starijih osoba, smanjenje nasilja nad ovom populacijom i unapređenje njenog aktivnog sudjelovanja u životu lokalne zajednice¹⁷, što se poklapa i sa izmjenama antidiskriminacionog zakonodavstva, koje mogu da budu dobar oslonac za ovu strategiju. Takođe, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH objavila je još 2010. godine Specijalni izvještaj o stanju ljudskih prava starijih osoba u BiH¹⁸, kojim je upućen niz preporuka organima javne vlasti, uključujući i to da je neophodno osigurati starijim ljudima da će se prema njima postupati bez diskriminacije po bilo kom osnovu, te da će biti cijenjeni bez obzira na njihov trenutni društveni doprinos.

2. Međunarodni pravni okvir

Predrasude i stigmatizacija starijih, poznate pod nazivom “ejdžizam” (engl. ageism), veoma su raširene, ali su rijetko zabranjene kao oblik diskriminacije¹⁹. U državama u kojima je zabranjena diskriminacija na osnovu starosnog doba, obično se zabrana odnosi na sferu zapošljavanja i radnih odnosa, ali ne i na ostale oblasti²⁰. Iako starosno doba nije izričito navedeno kao osnov diskriminacije u većini međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, treba imati u vidu da su liste osnova diskriminacije otvorenog tipa, te da se starosno doba može podvesti, a u praksi sudova se često i podvodi, pod “drugi status” ili “ostala lična svojstva”²¹.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (PESK)²² ne sadrže odredbe o zabrani diskriminacije na osnovu starosnog doba, najvjerojatnije zbog toga što u vrijeme njihovog donošenja, demografski

¹⁶ Tekst Prijedloga strategije dostupan na: <http://fmrsp.gov.ba/s/images/stories/Nacrt%20Strategije%20za%20unapreenje%20poloaja%20starijih%20osoba%20u%20FBiH.docx> (stranica posjećena 29. 1. 2018).

¹⁷ Ibid. Više informacija o javnim raspravama dostupno na: Zenit, “Strategija o unapređenju položaja starijih”, Zenit, jul 2017. <https://www.zenit.ba/strategija-o-unapredenju-polozaja-starijih-osoba/> (stranica posjećena 3. 2. 2018).

¹⁸ Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, Specijalni izvještaj o stanju ljudskih prava starijih osoba (Banja Luka: Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, 2010) http://www.diskriminacija.ba/sites/default/files/node_file_upload/obudsmen_doc2013020406211683bos1.pdf (stranica posjećena 3. 2. 2018).

¹⁹ UNFPA i HelpAge International, *Ageing in Twenty-First Century*, str. 99.

²⁰ Fredvang i Biggs, *The Rights of Older Persons*, str. 17.

²¹ UNFPA i HelpAge International, *Ageing in Twenty-First Century*, str. 99.

²² Generalna skupština Ujedinjenih nacija, “Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima”, 16. 12. 1966. <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MedunarodniPakt%20B.pdf> (stranica posjećena 3. 2. 2018).

problem starenja nije bio izražen kao danas²³. U Opštem komentaru br. 6 o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima starijih²⁴, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava pojasnio je na koji se način prava sadržana u PESK-u odnose na starije osobe, na primjer, pravo na zdravlje, adekvatan životni standard, socijalnu zaštitu i slično²⁵. Pored toga, u Opštem komentaru br. 20 o nediskriminaciji u ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima²⁶, navedeno je da je diskriminacija na osnovu starosnog doba zabranjena u mnogim oblastima. Nadalje, diskriminacija na osnovu starosnog doba je zabranjena u Konvenciji o zaštiti prava radnika migranata i njihovih porodica²⁷, dok Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)²⁸ pominje starosno doba u kontekstu ravnopravnosti žena i muškaraca u pogledu socijalne zaštite i plaćenog odsustva. Komitet CEDAW, koji nadzire sprovođenje konvencije CEDAW-a u državama članicama, u Opštoj preporuci br. 27 o starijim ženama i njihovim ljudskim pravima²⁹ naglašava da su žene izloženije diskriminaciji na osnovu starosnog doba zbog duboko ukorijenjenih kulturnih i društvenih normi³⁰. Takođe, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom³¹ sadrži nekoliko odredaba koje se odnose na starije osobe sa invaliditetom³².

Na nivou Ujedinjenih nacija još uvijek ne postoji konsenzus o tome da li je potrebna nova međunarodna konvencija koja bi nasveobuhvatan način regulisala prava starijih³³. Glavni argumenat za novu konvenciju je svakako činjenica da ne postoji obavezujući međunarodni

²³ United Nations Economic and Social Council, CESCR General Comment No. 6: The Economic, Social and Cultural Rights of Older Persons, E/1996/22 (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 8. 12. 1995), paragrafi 10–13 i 18. <http://www.refworld.org/docid/4538838f11.html> (stranica posjećena 3. 2. 2018).

²⁴ Ibid.

²⁵ UNFPA i HelpAge International, *Ageing in Twenty-First Century*, str. 100.

²⁶ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 20: Non-discrimination in Economic, Social and Cultural Rights E/C.12/GC/20 (CESCR, 2. 7. 2009), paragraf 29. <http://www.refworld.org/docid/4a60961f2.html> (stranica posjećena 12. 1. 2018).

²⁷ Generalna skupština Ujedinjenih nacija, "Međunarodna konvencija o zaštiti radnika migranata i njihovih porodica", 18. 12. 1990, član 7. <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/Convention%20migrant%20workers%20bos.pdf> (stranica posjećena 12. 1. 2018).

²⁸ Generalna skupština Ujedinjenih nacija, "Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena", 18. 12. 1979, član 11. http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CEDAW_za-web.pdf (stranica posjećena 12. 1. 2018).

²⁹ United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation No. 27 on Older Women and Protection of Their Human Rights, CEDAW/C/GC/27E/1996/22, 16. 12. 2010. <http://www.refworld.org/docid/4ed3528b2.html> (stranica posjećena 12. 1. 2018).

³⁰ Ibid., paragrafi 9, 11–13 i 29.

³¹ Generalna skupština Ujedinjenih nacija, "Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom", 13. 12. 2006. http://www.mhrr.gov.ba/pdf/konvencija_bos.pdf (stranica posjećena 12. 1. 2018).

³² Na primjer, borba protiv stereotipa i predrasuda u vezi sa osobama sa invaliditetom, uključujući stereotipe i predrasude na osnovu pola i starosnog doba (čl. 8), poslovna sposobnost (čl. 12), prilagođavanje u skladu sa starosnim dobom u vezi s pristupom pravdi (čl. 13).

³³ "United Nations – How to Debate on a New Convention on the Rights of Older Persons is Progressing", Age Platform Europe, 16. 1. 2017. <http://www.age-platform.eu/special-briefing/united-nations-how-debate-new-convention-rights-older-persons-progressing> (stranica posjećena 12. 1. 2018).

ugovor o pravima starijih osoba³⁴. Na tom planu je do sada bilo mnogo aktivnosti, koje su rezultirale određenim međunarodnim dokumentima. Prvi dokumenat o starenju na nivou Ujedinjenih nacija bio je Bečki međunarodni akcioni plan o starenju iz 1982. godine³⁵. Sljedeći dokumenat je iz 1991. godine, Principi UN-a o starijim osobama³⁶, u kojima je navedeno da se prema starijima mora postupati pravično bez obzira na njihovo starosno doba i druga lična svojstva³⁷. Nakon toga je usvojen Madridski međunarodni akcioni plan o starenju (2002)³⁸, koji sadrži dva glavna cilja: punu realizaciju osnovnih prava i sloboda starijih i obezbjeđivanje uživanja ekonomskih, socijalnih, kulturnih, političkih i građanskih prava starijih, kao i eliminaciju svih oblika nasilja i diskriminacije nad starijima³⁹.

Evropska konvencija o ljudskim pravima⁴⁰ ne zabranjuje izričito diskriminaciju na osnovu starosnog doba, ali lista ličnih svojstava nije zatvorena te se starosno doba može podvesti pod "drugi status", što je i učinjeno u praksi Evropskog suda za ljudska prava⁴¹. Povelja o osnovnim pravima Evropske unije⁴², koja je pravno obavezujuća za institucije EU i države članice, eksplicitno zabranjuje diskriminaciju na osnovu starosnog doba⁴³. Direktiva o ravnopravnosti u zapošljavanju (2000/78/EC)⁴⁴ zabranjuje diskriminaciju na osnovu starosnog doba u zapošljavanju, ali propisuje i određene izuzetke⁴⁵ (npr. posebni uslovi zapošljavanja ili rada za mlade ili starije, propisivanje maksimalne starosne granice za zapošljavanje ukoliko je neophodno da osoba bude zaposlena neko razumno vrijeme prije penzionisanja)⁴⁶.

³⁴ Israel Doron, "The Debate Around the Need for an International Convention on the Rights of Older Persons", *The Gerontologist* 50, br. 5 (2010), str. 586–593. <https://academic.oup.com/gerontologist/article/50/5/586/557746> (stranica posjećena 12. 1. 2018).

³⁵ Bečki međunarodni akcioni plan usvojen je na Svjetskoj skupštini o starenju, koja je održana u Beču od 26. 7. do 6. 8. 1982. Preporuke su se odnosile na izbjegavanje segregacije starijih, obezbjeđivanje kućne njege za starije, izmjenu stereotipnih stavova u nacionalnim politikama i prepoznavanje vrijednosti starijeg doba.

³⁶ Principi Ujedinjenih nacija o starijim osobama, usvojeni Rezolucijom Generalne skupštine UN-a br. 46/91 od 16. 12. 1991.

³⁷ Ibid., paragraf 18.

³⁸ Madridski međunarodni akcioni plan usvojen je na Drugoj svjetskoj skupštini o starenju, koja je održana u Madridu od 8. 4. do 12. 4. 2002.

³⁹ Ibid., paragrafi 13 i 21(a).

⁴⁰ Savjet Evrope, "Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda", 4. 11. 1950, s pratećim protokolima. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf (stranica posjećena 12. 1. 2018).

⁴¹ Davies, *Older People in Europe*, str. 2.

⁴² "Charter of Fundamental Rights of the European Union", *Official Journal of the European Union* C 83/389, 30. 3. 2010. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:EN:PDF> (stranica posjećena 15. 3. 2018).

⁴³ Davies, *Older People in Europe*, str. 2.

⁴⁴ Vijeće Evropske unije, "Direktiva 2000/78/EC od 27.11.2000. o opštem okviru za ravnopravan tretman u zapošljavanju i profesiji", 2. 12. 2000.

⁴⁵ Ibid., član 6.

⁴⁶ Davies, *Older People in Europe*, str. 3.

3. Međunarodna sudska praksa

Iz pregleda odredaba međunarodnih ugovora može se zaključiti da postoje razlike u pogledu zabrane diskriminacije na osnovu starosnog doba, u poređenju sa drugim ličnim svojstvima na osnovu kojih je diskriminacija zabranjena. Posebno je neophodno ukazati na to da je obim izuzetaka od principa jednakog postupanja mnogo širi nego kod ostalih ličnih svojstava, kao i da je diskriminacija na osnovu starosnog doba najčešće zabranjena u sferi zapošljavanja i radnih odnosa, a samo sporadično u drugim oblastima. Sudska praksa evropskih sudova u vezi sa diskriminacijom po ovom osnovu još uvijek se razvija, pa do sada nije bilo mnogo predmeta u kojima su sudovi raspravljali o ovoj problematici, ali može se očekivati da će ih u budućnosti biti više, zbog pomenutih demografskih promjena u većini država.

U praksi Evropskog suda za ljudska prava bilo je nekoliko predmeta u kojima je sud odlučio o diskriminaciji na osnovu starosnog doba, kao i o diskriminaciji na osnovu drugih osnova povezanih najčešće s primanjem i/ili visinom penzije⁴⁷. U predmetu Švizgebel protiv Švajcarske⁴⁸, žena rođena 1957. godine podnijela je aplikaciju za usvojenje djeteta 1998. godine, poslije dvije godine dobila je dozvolu socijalnih službi za usvojenje, a 2002. godine usvojila je dijete iz Vijetnama. Od tada je nekoliko puta pokušavala da dobije dozvolu da usvoji drugo dijete (petogodišnje dijete iz Vijetnama), ali je bila odbijena. U posljednjem postupku, Savezni sud je odbio njen zahtjev 2006. godine, između ostalog i zbog razlike u godinama između podnositeljke predstavke i djeteta koje je željela da usvoji (46–48 godina razlike). Njena predstavka se zasnivala na diskriminaciji na osnovu starosnog doba, posebno imajući u vidu da žene njenih godina u današnje vrijeme imaju mogućnost da rode dijete. Evropski sud za ljudska prava prvo je utvrdio da nije dobro određen uporednik, odnosno, da bi uporednik u ovoj situaciji mogla da bude mlađa osoba koja bi pod istim uslovima mogla da dobije dozvolu za usvojenje. Nakon toga je sud utvrđivao da li ovakva razlika u tretmanu ima objektivno i razumno opravdanje. S obzirom na to da po ovom pitanju postoje velike razlike među državama, sud je zauzeo stav da Švajcarska ima široko diskreciono ovlašćenje (engl. margin of appreciation) da ovu materiju reguliše na način koji smatra da je prikladan. Pored toga, sud je utvrdio da odluka suda nije bila arbitrarna, da su njeni zahtjevi i navodi

⁴⁷ European Court of Human Rights, *Carson and others vs. United Kingdom*, predstavka br. 42184/05, 16. 3. 2010. U predmetu *Karson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 13 podnosilaca predstavke (između 65 i 92 godine) podnijelo je predstavke zbog pravila da su penzije indeksovane (povećanje povezano sa određenim indeksom) samo za penzionere koji žive u Ujedinjenom Kraljevstvu ili u državama s kojima je potpisan bilateralni sporazum. Ostalim penzionerima, koji su se nakon penzionisanja odselili u druge države, iznos penzije se ne povećava, odnosno, ostaje zamrznut na nivou iznosa koji su primali u momentu napuštanja UK. Imajući u vidu da su podnosioci predstavke najveći dio svog života proveli u UK, gdje su plaćali doprinose Nacionalnom osiguravajućem fondu, smatrali su da su diskriminirani u odnosu na penzionere koji su ostali da žive u UK. Međutim, Evropski sud za ljudska prava utvrdio je da nije bilo diskriminacije i da situacije penzionera koji su se odselili nisu uporedive sa situacijom onih koji su ostali u UK. Sud je posebno naglasio da je sistem socijalnog osiguranja nacionalnog karaktera i da je njegov cilj, između ostalog, da obezbijedi minimalni životni standard u UK.

⁴⁸ European Court of Human Rights, *Schwizgebel vs. Switzerland*, predstavka br. 25762/07, 15. 6. 2010.

ispitani, te da njeno starosno doba nije bilo odlučujuće za odluku nacionalnog suda, već je ispitivan i najbolji interes djece – već usvojenog djeteta i onog koje je željela da usvoji, kao i ukupne okolnosti slučaja. Na kraju, Evropski sud za ljudska prava donio je odluku da podnositeljka predstavke nije diskriminisana na osnovu starosnog doba.

Nadalje, u jednom predmetu protiv Portugala⁴⁹, podnositeljka pritužbe imala je ginekološku operaciju kada je imala 50 godina, u toku koje joj je oštećen nerv, što je izazvalo intenzivne bolove, nedostatak osjećaja u vagini, inkontinenciju, otežano hodanje i sjedenje, kao i probleme u vezi sa seksualnim odnosima. U prvostepenom postupku protiv bolnice dosuđena joj je nematerijalna šteta (80.000 EUR) i naknada za osobu koja joj je pomagala oko kućnih poslova (16.000 EUR), ali je Vrhovni upravni sud smanjio ove naknade na 50.000 i 6.000 EUR. U obrazloženju je navedeno, između ostalog, da ona ima već dvoje djece, da je imala 50 godina u vrijeme operacije, a to je vrijeme kada seksualnost više nije toliko važna. Takođe, sud je zaključio i da joj nije potrebna cjelodnevna pomoć u kući s obzirom na to da su joj djeca odrasla i da samo treba da se brine o suprugu. Evropski sud za ljudska prava utvrdio je da su starosno doba i pol podnositeljke predstavke bili odlučujući faktori da Vrhovni upravni sud smanji naknadu štete. Stav nacionalnog suda da seksualnost nije važna za ženu od 50 godina, koja je majka dvoje djece, kao što je bitna nekoj mlađoj ženi, pokazuje na prisustvo duboko ukorijenjenih stereotipa i predrasuda. Zbog toga je Evropski sud za ljudska prava utvrdio da je u konkretnom slučaju došlo do diskriminacije u vezi s pravom na privatni i porodični život.

I u praksi Suda pravde EU bilo je predmeta u vezi sa diskriminacijom na osnovu starosnog doba. Nekoliko interesantnih predmeta nije dobilo konačan sudski epilog s obzirom na to da su podnijeti u vrijeme dok su države još uvijek bile u roku za transponovanje Direktive o ravnopravnosti u zapošljavanju (2000/78/EC). Na primjer, u predmetu Barč⁵⁰, udovica koja je bila 21 godinu mlađa od supruga nije ostvarila pravo na porodičnu penziju jer je pravilo koje je ustanovljeno u okviru dobrovoljne penzijske sheme Boš-Simensa, poslodavca njenog pokojnog supruga, bilo da penziju može da ostvari samo udovac ili udovica do 15 godina mlađi/a od preminulog zaposlenog koji je učestvovao u penzijskoj shemi. Javni pravobranilac⁵¹ je konstatovao da bi ovakva odredba veoma teško prošla test proporcionalnosti s obzirom na to da svaki nejednak tretman mora da bude objektivno i razumno opravdan legitimnim ciljem, pri čemu sredstva za postizanje tog cilja moraju da budu proporcionalna i nužna.

⁴⁹ European Court of Human Rights, *Carvalho Pinto de Sousa Morais vs. Portugal*, predstavka br. 17484/15, 25. 10. 2017.

⁵⁰ "Birgit Bartsch v. Bosch-Siemens Hausgeräte(BSH) Altersfürsorge GmbH (ECJ – Advocate General) – 23 September 2008", Sackers, 23. 9. 2008. <https://www.sackers.com/pension/birgit-bartsch-v-bosch-und-siemens-hausgerate-bsh-altersfursorge-gmbh-ecj-advocate-general-23-september-2008/> (stranica posjećena 31. 1. 2018).

⁵¹ Advocate General na engleskom jeziku.

Pitanje starosnog doba i penzionisanja bilo je predmet jednog predmeta protiv Lufthanse.⁵² Naime, tri pilota kojima je ugovor o radu automatski prekinut kada su napunili 60 godina, u skladu s Kolektivnim ugovorom Lufthanse, naveli su da su diskriminirani jer drugi piloti u Njemačkoj, u skladu sa nacionalnim zakonom i međunarodnim pravilima, mogu da nastave da lete u periodu od 60 do 64 godine ukoliko su dio višečlane posade u kojoj su drugi piloti mlađi od 60 godina. Sud pravde EU utvrdio je da nije bilo neophodno da se pilotima koji napune 60 godina automatski zabrani da dalje lete, imajući u vidu da je moguće ograničenje, kao što je to slučaj u nacionalnom i međunarodnom pravu u vezi sa ovim pitanjem. Zbog toga je sud utvrdio da je došlo do diskriminacije pilota Lufthanse na osnovu starosnog doba.

Na kraju, treba ukazati i na dva veoma slična slučaja u kojima je Sud pravde EU različito odlučio. U predmetu *Vital Peres (C-416/13)*⁵³ sud je odlučivao o tome da li je diskriminatoran uslov za prijem u radni odnos pripadnika policije, koji je postavljen na raspon između 18 do 30 godina. Pored toga, u Španiji je ovo pitanje regulisano na nivou autonomnih zajednica⁵⁴, tako da neke autonomne zajednice ne postavljaju ovaj uslov uopšte, a druge postavljaju gornji limit na između 30 do 36 godina. Podnosilac je smatrao da uslov koji se odnosi na godine nije opravdan, posebno jer će se fizička spremnost provjeravati (i obezbijediti) fizičkim testom.

U ovom slučaju sud je ispitivao da li direktna diskriminacija na osnovu starosnog doba može da bude opravdana na osnovu zahtjeva fizičke spremnosti i da li je taj zahtjev adekvatan i nužan. Sud se osvrnuo na svoju prethodnu odluku u slučaju *Volf*⁵⁵ (C-229/08), u kojoj je zauzeo stav da nije diskriminatoran propis Njemačke po kojem je gornja starosna granica za vatrogasce postavljena na 30 godina i ukazao na razlike između ova dva slučaja.

Naime, sud je zaključio da nivo fizičke spremnosti koji je neophodan za rad u lokalnoj policiji nije uporediv sa standardom "izuzetno visokih fizičkih kapaciteta" koji je neophodan za vatrogasce i spasioce, zbog čega je zauzeo stav da je u ovom slučaju u pitanju diskriminacija na osnovu starosnog doba⁵⁶. S druge strane, u veoma sličnom slučaju *Salaberria Sorondo (C-258/15)*⁵⁷ u pitanju je bio upis na Policijsku akademiju u drugoj administrativnoj teritoriji

⁵² "Reinhard Prigge and others v. Deutsche Lufthansa AG", Agediscrimination.info, 13. 9. 2011. <https://www.agediscrimination.info/case-reports/2011/9/13/reinhard-prigge-michael-fromm-and-volker-lambach-v-deutsche-lufthansa-ag> (stranica posjećena 31. 1. 2018).

⁵³ "Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo", Agediscrimination.info, 13. 11. 2014. <http://www.agediscrimination.info/case-reports/2014/11/13/vital-perez-v-ayuntamiento-de-oviedo> (stranica posjećena 2. 2. 2018).

⁵⁴ Najviši (prvi) nivo teritorijalne organizacije Španije.

⁵⁵ European Court of Justice, *Colin Wolf v. Stadt Frankfurt am Main*, C229/08, 12. 1. 2010.

⁵⁶ Helga Hejny, "Justifying Age Discrimination in the Recruitment of Police Officers: Mario Vital Pérez v. Ayuntamiento de Oviedo (C-416/13)", International Law Blog, 29. 12. 2014. <https://aninternationallawblog.wordpress.com/2014/12/29/justifying-age-discrimination-in-the-recruitment-of-police-officers-mario-vital-perez-v-ayuntamiento-de-oviedo-case-c-41613/> (stranica posjećena 31. 1. 2018).

⁵⁷ "Gorka Salaberria Sorondo v. Academia Vasca de policia y emergencias", Agediscrimination.info, 15. 11. 2016. <http://www.agediscrimination.info/case-reports/2016/11/15/gorka-salaberria-sorondo-v-academia-vasca-de-policia-y-emergencias> (stranica posjećena 31. 1. 2018).

Španije, u kojoj je gornja starosna granica za upis na akademiju postavljena na 35 godina. Kao i u prethodnom slučaju, sud je utvrđivao da li je cilj zakonit i da li su sredstva za postizanje tog cilja proporcionalna i nužna. Sud je konstatovao da je u oba slučaja cilj koji se želio postići bio *zaštita ljudi i imovine očuvanjem operacionalnosti i kapaciteta hitnih službi*, ali da između ovih slučajeva ima razlike. Najprije, u slučaju Vital Peres, dužnosti policijskih službenika bile su manje fizički zahtjevne sa manje operacija na terenu, dok je Policijska akademija regrutovala kandidate za zahtjevnije fizičke zadatke. Pored toga, akademija je imala dokaze o smanjenju fizičkih sposobnosti prilikom obavljanja policijske dužnosti osoba preko 40 godina, kao i o povećanju prosječne starosti policajaca u svojoj administrativnoj zajednici, što je dovelo do toga da stariji policajci manje učestvuju u operacijama na terenu. Takođe, prema propisima, stariji policajci rade manje sati nedjeljno i oslobođeni su noćnog rada, zbog čega je neophodno obezbijediti mlađe policijske službenike kako bi policija mogla da radi efikasno i efektivno. Imajući sve to u vidu, sud je zaključio da je ovako postavljena starosna granica opravdana.

4. Mogući izazovi za sudove u Bosni i Hercegovini

Najveći izazov koji je pred sudovima Bosne i Hercegovine predstavljaju predrasude i stereotipi koji, kao i u drugim zemljama regiona, postoje u vezi sa starijom populacijom. Ni na međunarodnom ni na regionalnom nivou još uvijek nema mnogo sudske prakse koja se odnosi na diskriminaciju na osnovu starosnog doba, a slično je i s postupcima pred nacionalnim tijelima za ravnopravnost, iako je diskriminacija starijih raširena. Jedan od prvih slučajeva u praksi Poverenika za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije u kojem je utvrđena diskriminacija na osnovu starosnog doba bio je slučaj u kome je jedna banka propisala da su prihvatljiva kategorija klijenata za korišćenje usluge *pozajmica po tekućem računu* “fizička lica ne mlađa od 18 godina u momentu podnošenja zahteva i ne starija od 67 godina u momentu kompletne otplate – trajanja dozvoljenog prekoračenja”.⁵⁸ U mišljenju Poverenika utvrđeno je da je u pitanju direktna diskriminacija na osnovu starosnog doba, a nakon toga je ustanovljeno da većina banaka u Srbiji ima u svojim opštim aktima neko ograničenje koje se tiče starosnog doba korisnika usluga. Takođe, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH⁵⁹ u postupku povodom žalbe zbog diskriminacije na osnovu starosnog doba uputila je preporuku Agenciji za nadzor osiguranja FBiH i Uniqa osiguranju d.d. Sarajevo. Naime, podnosilac žalbe je bio kandidat za posao procjenitelja štete u ovoj osiguravajućoj kući. U pritužbi je naveo da mu je nakon intervjuja rečeno: “Ako ne budete

⁵⁸ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije, Mišljenje br. 947/2011 od 1. avgusta 2011. godine. <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/pritužba-e-p-protiv-banke-a-zbog-diskriminacije-u-pruzanju-bankarskih-usluga-po-osnovu-starosnog-doba/> (stranica posjećena 8. 2. 2018).

⁵⁹ Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Preporuka Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine Agenciji za nadzor osiguranja Federacije BiH i Unika (Uniqa) osiguranje d.d. Sarajevo u predmetu po žalbi Imamović Hikmeta iz Tuzle, br. Ž – 04 – 66/10 (Brčko: Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, 13. 7. 2010). http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2013021406433616ser.pdf (stranica posjećena 8. 2. 2018).

pozvani u drugi krug, odnosno, ne uđete u uži izbor, to će biti samo zato što je za edukaciju potrebno minimalno 5 godina, a imajući u vidu Vaše godine starosti...". Na kraju, podnosilac žalbe nije bio pozvan u drugi krug, tj. nije dobio posao. Interesantno je da u konkretnom slučaju, Uniq d.d. osiguranje nije na adekvatan način sarađivalo sa Institucijom ombudsmena za ljudska prava, te da je u izjašnjenju posredno izražen stav da se obaveza poštovanja zabrane diskriminacije ne odnosi na privatne poslodavce.⁶⁰

Pored postojanja predrasuda i stereotipa o starijim građanima, treba ukazati na to da oni često nisu svjesni da su diskriminirani, već određene situacije i ponašanja posmatraju kao neodvojivi dio svog nepovoljnijeg položaja u društvu, koji je uslovljen starenjem. I malobrojna istraživanja koja su urađena u BiH o starenju i starijim osobama upućuju na slične zaključke:

“[...] starije osobe, naročito one sa invaliditetom, na udaru su diskriminacije. Dio ove diskriminacije je u vezi sa percepcijom starijih osoba kao manje ekonomski produktivnih [...]. Život starih osoba je težak i pun briga [...] te sam odnos države prema osobama starijim od 65 godina i ovakav diskriminirajući odnos ovu populaciju dovodi u još teže stanje. Za kategoriju rizičnih skupina [...] postoji veoma nizak nivo razumijevanja i senzibilnosti kod nadležnih organa na svim nivoima vlasti.”⁶¹

Sada kada je starosno doba eksplicitno navedeno kao osnov diskriminacije u ZZD-u, može se očekivati porast broja predmeta pred sudovima. U tom smislu, važno je da sudovi vode računa o tome da li postoji objektivno i razumno opravdanje za različit tretman na osnovu starosnog doba, kao što to rade i Evropski sud za ljudska prava i Sud pravde EU. Dakle, sudovi treba da ispituju da li mjera u svakom konkretnom slučaju teži ostvarivanju legitimnog cilja. Ukoliko sud utvrdi da mjera ne teži ostvarenju takvog cilja, nema potrebe da dalje ispituje slučaj, a ukoliko utvrdi da mjera nastoji da ostvari legitimancilj, sud dalje ispituje da li postoji srazmjernost/proporcionalnost između primijenjenih mjera i cilja čijem se ostvarenju teži. Sve ovo znači da je starosno doba neophodno tretirati kao i bilo koje drugo lično svojstvo, te u tom smislu sudovi treba da razvijaju daljnju praksu i postavljaju standarde.

⁶⁰ U izjašnjenju Uniqua d.d. osiguranja navedeno je: “Ocjena žalitelja da je diskriminiran zbog starosti i da nije primljen na konkretnu poziciju je subjektivna, s obzirom da kao poslodavac zadržavamo diskreciono pravo izbora kandidata za zapošljavanje koji, prema kriterijumima radnog mjesta u pitanju, zadovoljavaju standarde uspostavljene u poslovnoj grupaciji. S obzirom da nismo organ državne ili entitetske vlasti niti pravno lice koje vrši javne ovlasti, nismo dužni u konkursima postavljati kriterije kojih se organi moraju pridržavati, niti se trebamo pravdati za izbor kandidata kojeg zaposlimo.”

⁶¹ Nusreta Kepeš, *Identifikacija i etiologija trenutnog stanja i položaja osoba treće životne dobi u BiH* (Gračanica: Društvo za psihosocijalnu pomoć i razvijanje dobrovoljnog rada “Osmijeh”, 2012), str. 53.

Naslov:

Starosna dob: Novi osnov diskriminacije u Bosni i Hercegovini

Izdavač:

Analitika – Centar za društvena istraživanja

Godina: 2018.

© Analitika – Centar za društvena istraživanja, sva prava pridržana

Adresa izdavača:

Josipa Vancaša 23, 71000 Sarajevo, BiH

info@analitika.ba

www.analitika.ba

Lektura:

Amela Šehović

Korektura i redaktura:

Mirela Rožajac-Zulčić

Dizajn publikacije:

Branka Ilić

DTP:

Jasmin Leventić

O AUTORICI

Kosana Beker je doktorantkinja Centra za rodne studije Asocijacije centara za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije (ACIMSI) Univerziteta u Novom Sadu. Diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu i položila pravosudni ispit, a zatim završila i master iz rodnih studija na Univerzitetu za mir, Kostarika (UN mandated University for Peace, Costa Rica). Dugi niz godina bavi se ljudskim pravima i zabranom diskriminacije, a uže specijalnosti su joj prava žena, djece i lica sa invaliditetom. Autorka je brojnih radova, publikacija i istraživanja u oblasti antidiskriminacionog prava i ljudskih prava društveno marginalizovanih grupa. Trenutno radi kao konsultantkinja u oblasti zabrane diskriminacije i rodne ravnopravnosti. Bila je zaposlena kao pomoćnica Povjerenice za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije, a prethodno je radila u instituciji Zaštitnika građana Republike Srbije. Ima bogato iskustvo u radu u civilnom sektoru. U periodu od 2013–2016. godine bila je članica Izvršnog odbora Equinet – Evropske mreže tijela za ravnopravnost, a od 2017. godine je članica ANED-a, Evropske akademske mreže eksperata u oblasti invaliditeta.

Ova publikacija je objavljena uz podršku američkog naroda preko Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Autorica ove publikacije je odgovorna za njen sadržaj i stavovi koji su u njoj izneseni ne odražavaju stavove USAID-a ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država, niti Fonda otvoreno društvo BiH i Analitike – Centra za društvena istraživanja.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Komentar je objavljen u okviru projekta “Jednakost za sve: Koalicija organizacija civilnog društva protiv diskriminacije”, koji u partnerstvu implementiraju Mediacentar Sarajevo, Analitika – Centar za društvena istraživanja, Prava za sve i Vaša prava BiH. Projekat finansiraju USAID i Fond otvoreno društvo BiH.

**PRAVA
ZASVE**

ANALITIKA
Centar za društvena istraživanja

Analitika – Centar za društvena istraživanja je nezavisna, neprofitna, nevladina organizacija koja se bavi istraživanjem i razvojem javnih politika u širem smislu. Misija Analitike je da na osnovu kvalitetnih istraživanja i odgovarajuće ekspertize ponudi relevantne, inovativne i praktične preporuke usmjerene na promoviranje inkluzivnih i boljih javnih politika, kao i na sveukupno unapređenje procesa njihovog donošenja.

www.analitika.ba